

ПОВЕРНЕННЯ З ЗАБУТТЯ Життєвий шлях мистецтвознавця Костянтина Сліпко-Москальціва (1901–1938)

В Україні під час масових репресій 1930-х було страчено значну кількість діячів української культури. Основною небезпекою для суспільства у цей час був проголошений «український буржуазний націоналізм», котрий влада виявляла у різних ділянках соціалістичної культури. В першу чергу масового терору в Україні зазнали видатні представники інтелігенції. Представники тоталітарної влади вважали, що саме цей суспільний прошарок є найвпливовішою силою, здатною на духовний опір, а також такий, що на привернення уваги світової громадськості.

Один з представників «Розстріляного Відродження», художній критик К. Сліпко-Москальців — людина трагічної долі: його наукові праці за часів СРСР були забуті. Мистецтвознавчі розвідки Костянтина Яковича кінця 1920–1930-х були піддані ідеологічній критиці, а згодом вилучені з наукового обігу.

Фізична ліквідація діячів культури призвела до втрати цілих сторінок історії української культури. На сучасному етапі переосмислення трагічних подій в історії України першої половини ХХ ст. зусиллями багатьох дослідників повертаються віддані забуттю імена творчої інтелігенції та цілі мистецькі напрямки, що були проголошені контрреволюційними за часів тоталітаризму.

Метою публікації є введення до наукового обігу нових даних про мистецтвознавця К. Сліпко-Москальціва, автора єдиної прижиттєвої книги про творчість видатного митця першої третини ХХ ст. — Михайла Бойчука.

Біографічні відомості про Костянтина Яковича містяться у енциклопедичному виданні, започаткованому Інститутом проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України «Художники України», що включає близько чотирьох тисяч довідок про українських живописців, скульпторів, графіків, мистецтвознавців України [17]. Слід відзначити, що у дослідженні не вказано дата смерті мистецтвознавця, вказується лише, що він був репресований [17, с. 511].

Особа Сліпко-Москальціва не згадується в спеціальних дослідженнях про репресованих музейних працівників 1920–1930-х [9]. Про Костянтина Яковича писала дослідниця творчості видатного українського художника першої третини ХХ ст. М. Бойчука — Л. Д. Соколюк [16]. Науковець зазначає, що творчості М. Бойчука за його життя була присвячена єдина монографія К. Сліпка-Москальціва, випущена харківським видавництвом «Рух» у 1930 році. Публікація Костянтина Яковича була першою спробою в українському мистецтвознавстві дати наукову оцінку такому неординарному в українському мистецтві явищу, як бойчукізм. Л. Д. Соколюк окреслює, що Сліпко-Москальців, як і М. Бойчук, став жертвою сталінських репресій, а його книга нині являється бібліографічною рідкістю [16, с. 32]

Оцінюючи розвиток художньої критики 1920-х — першої половини 1930-х, академік М. О. Криволапов серед значної кількості критиків, які працювали в цей період, називає справжнім фахівцем К. Сліпко-Москальціва, підкреслюючи, що незалежно від складних і трагічних умов, українська художня критика цього періоду має непересічні здобутки [7, с. 138].

Сучасний стан дослідженості художньої критики в мистецтві 1920–1930-х ще потребує знаходження і аналізу нових фактологічних даних про практично виключених з історії мистецтва талановитих критиків того часу, зокрема про К. Сліпко-Москальціва.

Результати дослідження. Після встановлення наприкінці 1920-х сталінського режиму та згорання політики українізації розпочалося масове переслідування творчої інтелігенції. Фізичний і моральний тиск на талановиту плеяду митців став головним методом боротьби влади з інакдумцями.

Культура підпадає у цей період під контроль уряду і стає засобом впливу на маси для формування певної суспільної свідомості. Національна за формою і соціальна за змістом культура мала прикрити навіязані ідеологічні стандарти, в котрих власне національному відводилася виключно декоративна роль.

Одним з маловідомих представників «Розстріляного Відродження» був харківський мистецтвознавець, учень М. Бойчука — Костянтин Якович Сліпко-Москальців (1901–1938). В літературних джерелах зустрічаються лише короткі біографічні довідки про Костянтина Сліпко-Москальціва; до останнього часу залишалася невідомою навіть дата його загибелі. Знайдені архівні документи дають змогу висвітлити деякі факти його життя — завдяки спогадам самого мистецтвознавця та свідченням його сучасників.

Костянтин Якович закінчив Харківську гімназію ім. Б. Грінченко. У часи його навчання директором гімназії був відомий український мовознавець і педагог, Олексій Наумович Синявський (1887–1937). Синявський мав великий вплив на майбутнього художнього критика [3, арк. 16]. Видатна особистість — автор численних праць з фонетики, граматики, діалектології, культури та історії української мови, професор Харківського інституту народної освіти (1920–1928), керівник секції української мови науково-дослідної кафедри мовознавства імені О. О. Потебні, професор Київського університету та Київського педінституту (1932–1937) став першим вчителем Костянтина Яковича. Його спіткала доля більшості діячів української інтелігенції — у 1937 р. Синявський був заарештований органами НКВС за вигаданим звинуваченням. Незабаром, 24 жовтня 1937 р., він був розстріляний у Києві.

У стінах гімназії молодому Костянтину прищеплювали глибоку повагу до українських народних традицій, любов до української мови, розуміння краси як гармонії раціонального й чуттєвого. Після закінчення гімназії майбутній мистецтвознавець переїжджає до Києва, де навчається у майстерні видатного майстра монументального живопису Михайла Бойчука. Ідеї М. Бойчука справили велике враження на юнака і сильно вплинули на його світогляд. Саме тут він познайомився з Василем Седляром та Іваном Падалкою [3, арк. 16], — яскравими представниками школи монументального живопису.

На відміну від І. Падалки і В. Седляра, К. Я. Сліпко-Москальців потрапив до майстерні видатного митця сімнадцятирічним парубком, що не мав фахової художньої освіти. Як відомо, І. Падалка до навчання в майстерні «монументального живопису» чотири роки навчався у Миргородській професійній школі ім. Гоголя (1909–1913) та у Київській художній школі (1913–1917). Маючи великий досвід в монументальному, графічному, декоративно-прикладному мистецтві, Падалка знайшов свій власний творчий шлях. Роботи І. Падалки вражають народним колоритом, багатством і розмаїттям технічних засобів, глибиною формально-технічного осмислення задумів [17, с. 425]. Не вистачало Сліпко-Москальціву і фахового досвіду В. Седляра, який до майстерні М. Бойчука три роки навчався у Київській художній школі [17, с. 492].

Напевне, саме тому свій художній талант Сліпко-Москальців не став реалізовувати в малярстві, — але учнівство у М. Бойчука визначило весь подальший життєвий шлях молодого людини. Під впливом світогляду видатного художника і педагога Костянтин Якович зрозумів необхідність вивчення світової мистецької спадщини, як одну з головних заporук розвитку національного мистецтва.

Після повернення до Харкова Сліпко-Москальців був запрошений на вакансію вчителя малювання у гімназії ім. Б. Грінченко, яку він закінчив роком раніше. З 1921 р. Костянтин Якович, під керівництвом професора Мамонтова, працює викладачем малювання в інституті народної освіти у Харкові [3, 17]. У своїй педагогічній діяльності він розвиває принципи монументальної школи М. Бойчука — глибоке вивчення народного та іконописного мистецтва давньої України, звернення до тем українського фольклору та національної історії.

З 1923 р. К. Я. Сліпко-Москальців — секретар науково-дослідної кафедри педагогіки, на базі котрої у жовтні 1926 р. був створений центр наукових досліджень з педагогічних наук — Український науково-дослідний інститут педагогіки (УНДІП). Однією з головних задач, поставлених владою перед цією установою, була розробка нових комплексних методик викладання з орієнтацією на політизацію навчальних закладів. У 1934 р. головний склад інституту переїхав до Києва — нової столиці УРСР [6]. Згодом К. Сліпко-Москальців починає працювати у харківському Музеї образотворчого мистецтва. За свідченням А. Б. Смоленського, головного зберігача цього музею, Костянтин Якович був завідувачем відділом українського мистецтва від 1935 р. до дня його арешту у 1938 р. включно [4, арк. 161]. Разом з тим Сліпко-Москальців викладав в Харківському художньому інституті [4, арк. 205].

Основні публікації Сліпко-Москальціва датуються 1927–1930 рр. Художня критика цього періоду вже знаходилася під впливом ідеологічних завдань, що ставила влада перед культурою взагалі і мистецтвом як головним компонентом соціалістичної масової агітації зокрема. Наукові і пропагандистські публікації

повинні були роз'яснювати пріоритети радянської системи в галузі освіти і культури, аналізувати нові методологічні основи виховання людини епохи соціалізму. Більшість мистецтвознавчих розвідок Сліпко-Москальців були опубліковані в літературно-науковому журналі «Червоний шлях», заснованому у Харкові в 1923 р. (виходив до 1936-го). До його редакційної колегії у різні роки входили такі видатні діячі вітчизняної культури, як нарком освіти Микола Скрипник, поет Павло Тичина та ін.

Журнал «Червоний шлях» був одним з найдемократичніших видань, що аналізували новаторські напрямки радянського мистецтва на шляху пошуку нових концепцій масової культури. У цьому аспекті найбільш плідними були 1927–1930 рр. Це був час ствердження нових естетичних орієнтирів, що характеризувався розвитком широкого спектру мистецьких течій — від реалізму до конструктивізму та неовізантизму та ін. Критичні виступи самих митців і науковців розтлумачували концепції нових модерністичних течій в руслі бурхливого розвитку національної культури [11–12; 14–15].

Згідно споминів Олександра Михайловича Довгаля, — художника-графіка, послідовника М. Бойчука, — Сліпко-Москальців виступав в пресі з доповідями, брав участь у мистецьких диспутах [4, арк. 184]. Погляди мистецтвознавця окреслювались ідеями творчої організації «Асоціації революційного мистецтва України» (АРМУ), а саме вболіванням за долю національного мистецтва та його відродження у новій національній мистецькій формі, а також прагненням позбутися натуралізму у живопису, що відверто суперечило офіційній доктрині того часу.

Особливістю публікацій Сліпко-Москальців можна назвати представлення мистецьких заворушень доби кризь призму історичного досвіду заради створення належного теоретичного підґрунтя розвитку українського мистецтва. У статті «Всеукраїнська художня виставка» [11] мистецтвознавець відмічає широкий розмах, масштабність Всеукраїнської виставки «10 років Жовтня», що відкрилась у Харкові в 1927 р. Аналізуючи роботи окремих митців, — С. Прохорова, І. Падалки, О. Мизіна та ін., — науковець ретельно викристалізує вади та недоліки образотворчих засобів на шляху практичного втілення соціального змісту мистецтва. Головним орієнтиром значущості творів, на думку Сліпко-Москальців, у цей час виступає пошук відповідних форм втілення на шляху виявлення нових тем [11, с. 151].

Головним внеском мистецтвознавця в історію культури стала монографія «Михайло Бойчук», видана у 1930 р. у Харкові [13]. І, хоча в цьому дослідженні підкреслюється безперечність переваг радянської системи на шляху побудови нового соціалістичного мистецтва, її практичне значення не має сумнівів: це єдине прижиттєве видання, що всебічно представляє життєвий і творчий шлях видатного митця першої третини ХХ ст. — М. Бойчука. Особливою цінністю видання Сліпко-Москальців стало наведення багатьох експериментальних робіт художника, — від заснування ним неовізантизму і до творів, датованих кінцем 1920-х. Переважна частина цих робіт не збереглася, і реконструкція творчого доробку художника можлива лише завдяки друкарським відбиткам з монографії Костянтина Яковича [16, с. 32].

Науковець Л. Д. Соколюк пише, що еволюція творчості митця представлена у монографії завдяки аналізу нових принципів формування засновника школи «українського монументалізму» [16, с. 32]. Найбільш цінним в творчості М. Бойчука художній критик вважав своєрідність формального методу — добір, групування і послідовність образотворчих прийомів, що організують ідейно-художнє ціле, зумовлене змістом, характером і призначенням твору [13, с. 46–47]. В роботах майстра, підкреслює Сліпко-Москальців, вирішуються живописно-монументальні задачі; його цікавлять світлотінь, архітектурна урівноваженість плям, лаконічність форм [13, с. 41].

Мистецтвознавець не раз наводить спостереження з особистих зустрічей з художником: «Від усіх цих розмов і спостережень у мене залишалось одне враження — Михайло Бойчук завжди, аналізуючи твори, об'єктивно підкреслював формально-технічні досягнення, завжди визначав функціональну спрямованість твору на різних шонайконтрастовіших матеріалах примітивістів, реалістів, імпресіоністів і т. ін., підкреслював фахово технічні досягнення й культуру поодиноких художників» [13, с. 30].

Вже на перших сторінках своєї монографії К. Сліпко-Москальців підкреслює значущість багатой мистецької освіти М. Бойчука, його навчання у Краківській та Мюнхенській академіях мистецтв, а також у Паризі [13, с. 8]. Далі мистецтвознавець наголошує, що Михайло Бойчук знаходить свій шлях у мистецтві, що приводить його до нового напрямку — монументального, «того самого, що згодом улавлує його ім'я як основоположника цілої школи на Україні» [13, с. 8]. Тому цілком зрозуміло, що в умовах загального

критичного цькування М. Бойчука та його послідовників видання книги Сліпко-Москальціва викликало черговий шквал критики, — як на адресу видатних представників мистецької школи, так і самого художнього критика.

В умовах посилення ідеологічного пресингу наприкінці 1920-х — на початку 1930-х потенційною опозицією владі стала українська інтелігенція, особливо ті її представники, що були за кордоном і мали там зв'язки з еміграцією та іноземними діячами культурами.

Прикладом скерованого характеру ідеологічного тиску та посилення контролю творчої інтелігенції з боку партійного керівництва демонструють матеріали поширеного пленуму Оргбюро Спілки Радянських художників і скульпторів України, що відбувся у Харкові протягом 27 листопада — 2 грудня 1933 р. Після постанови ЦК ВКП (б) 1932 р. «Про перебудову літературно-художніх організацій» та заснування єдиної Спілки радянських художників України, — бо рамки існуючих художніх організацій стали «вузькими і гальмували» розвиток художньої творчості, — поширений пленум ознаменував так зване «завершення соціалістичної реконструкції» (1933—1937). Відтепер ідеологічна спрямованість твору визначалась головним критерієм його художньої вартості, а основним методом впливу влади на художню інтелігенцію в СРСР став терор [16, с. 396].

Пленум відкривала доповідь А. А. Хвилі — завідувача відділу агітації і пропаганди ЦК КП(б)У, заступника народного комісара освіти УРСР, що особливо відзначився у боротьбі з українським націоналізмом. Критикуючи «намагання повернути розвиток української культури на буржуазні шляхи» [5, с. 10], А. Хвиля акцентує той факт, що багато хто з людей, що служили гетьманській Україні вже за часів радянської влади, продовжують шукати зразки для себе в націоналістичному минулому, намагаючись повернути радянське мистецтво назад, до часів гетьманів і Запоріжжя [5, с. 14]. Виступ наркома освіти УРСР В. П. Затонського продовжує цю лінію, називаючи минуле керівництво НКО (включно із Скрипником) головними винуватцями підтримання формалістичних течій і національної лінії в мистецтві. Прикладом цього явища Затонський називає характер розписів Луцьких казарм, виконані М. Бойчуком, в яких «радянлізували якусь княгиню з Софійського собору» або «зображували козака з п'ятикутною зіркою замість тризуба» [5, с. 121]. Але, на його думку, деякі митці відразу не можуть опанувати метод соціалістичного реалізму, бо, окрім таланту і майстерності, художник повинен мати пролетарський світогляд [5, с. 122]. Незалежно від того, що він не вважає «себе за знавця образотворчого мистецтва» [5, с. 122], він розуміє значення майстерності М. Бойчука та його учнів. Наголошуючи на великій необхідності фресок при оформленні нових театрів, клубів та ін., доповідач виділяє М. Бойчука як знавця цієї техніки. Але тут же наголошує, що доведеться допомогти майстру «щодо змісту» [5, с. 127].

Виступи на пленумі А. А. Хвилі, В. П. Затонського, демонструють жорсткий процес згортання розмаїття художніх напрямків, загострення боротьби з формальними і стилістичними пошуками у малярстві на шляху штучного насадження єдиного творчого методу — «соціалістичного реалізму». Під тиском критичних виступів, дискредитації творчості М. Бойчука та багатьох його учнів «бойчукісти пішли на компроміс з вимогами партійної верхівки в галузі художньої культури [16, с. 396]».

Найбільш щирим в умовах безпечальційних звинувачень сприймається виступ на пленумі одного з талановитих учнів М. Бойчука — І. Падалки, який відверто говорить, що ніхто з художників не міг передбачити сучасні вимоги щодо мистецтва і, відповідно, не міг створювати картини, які в руслі сучасних настанов партійної влади сприймалися би бездоганно.

Іншим важливим моментом виступу І. Падалки стало питання про ставлення деяких представників художньої критики до «бойчукізму». Обвинувачення художників, на його думку, здебільшого уособлюють нападки склочного характеру і не мають під собою жодних підстав. Художній критиці, за словами митця, необхідно виробити більш толерантне ставлення до людей, які інакше думають або інакше працюють, ніж це бажалося критику [5, с. 131].

Про ситуацію в художній критиці цього періоду писав відомий науковець М. Криволапов: «Наклепи, перекручення, звинувачення, наліплювання ярликів — “ворог народу”, “фашист” — це був лексикон тогочасної української критики» [7, с. 131]. Гостра боротьба і різкі стосунки між художниками різних шкіл обумовлювали тон художньої критики, яка нерідко без глибокого аналізу, надто категорично оцінювала творчість митців [7, с. 137].

На думку академіка М. Криволапова, у трагічній долі М. Бойчука та його школи багато в чому винні тодішні колеги та художня критика, бо саме вони «допомогли» органам НКВС висунути тяжкі звинувачення — «вороги народу» [7, с. 119]. Навряд чи критики і художники, дискредитуючи школу М. Бойчука, розуміли, що боротьба в сучасних художніх аспектах і поглядах на мистецтво буде використана владою у звинуваченнях політичного характеру.

На пленумі 1933 р. М. Бойчуку доведеться відмежуватися від дослідження Сліпко-Москальціва, від «шат національного пророка в мистецтві» [5, с. 116]. Далі художник наголошує, що не ставив перед собою завдання створювати «національний український стиль», а завжди вважав, що образотворче мистецтво є інтернаціональною мовою, яка не потребує перекладачів [5, с. 118].

Після публікації монографії Костянтина Яковича звинувачують в некомпетентності не тільки критики «бойчукізму», але й послідовники Михайла Львовича. Так, у журналі «Критика» за 1931 р. опублікована рецензія на монографію Сліпко-Москальціва «М. Бойчук», яку підписали прибічники митця, учні І. І. Падалки — О. М. Довгаль і М. З. Фрадкін [2].

У статті критикується представлення М. Бойчука як «пророка, що знайшов вірний шлях до соціалістичного колективного мистецтва». Ці слова будуть повторюватися у багатьох критичних виступах і статтях, зокрема, в доповідях пленуму 1933 р. Рецензенти висували звинувачення у представленні М. Бойчука як учителя, що ніколи не помиляється у своїх творчих і педагогічних настановах [2, с. 159]. Особливе обурення авторів публікації викликає наступна думка Сліпко-Москальціва: у роботах учнів школи М. Бойчука можна помітити чимало невдалих механістичних перенесень старих способів і цілих композиційних побудов, тобто тих огривів, на які не раз звертало увагу радянське суспільство [13, с. 32]. З цього, на думку рецензентів, слідує, що члени творчого колективу М. Бойчука нічого до художньо-методологічних надбань вчителя не внесли і не додавали [2, с. 159].

Підсумовуючи свої зауваження, автори публікації роблять висновок, що видання Сліпко-Москальціва, яке повинно було показати класово-ідеологічне обличчя визначного художника М. Бойчука, невірно орієнтує читача в основних соціально-політичних та ідеологічно-мистецьких питаннях, сповнене ідеалістично-формалістичних мудрувань і, отже, є ідеологічно шкідливим [2, с. 160]. Крім того, художники наголошують на необхідності боротьби пролетарського суспільства і діячів образотворчого мистецтва з подібними виданнями, що ще раз демонструє напруженість атмосфери навколо М. Бойчука.

Першим з «бойчукістів», за матеріалами оглядової довідки, був заарештований у листопаді 1936 року колишній секретар Оргкомітету спілки художників України — Василь Седляр. 13 липня 1937 р. митець був засуджений до вищої міри покарання — розстрілу [4, арк. 30]. 13 липня 1937 р. разом з В. Ф. Седляром були розстріляні М. Л. Бойчук та І. І. Падалка. В грудні 1937 р. до вищої міри покарання засудили дружину М. Л. Бойчука, Софію Олександрівну Налепинську-Бойчук. 11 грудня того ж року її розстріляли [1, арк. 53]. І, хоча К. Сліпко-Москальців не проходив за кримінальними справами В. Седляра, М. Бойчука та І. Падалки, його, як колишнього учня видатного майстра, продовжувача традицій неовізантизму в Харківській художній школі, заарештували у березні 1938 р. [4, арк. 205].

Під тиском слідчого він змушений був визнати, що з 1927 р. перебував у контрреволюційній українсько-націоналістичній групі М. Бойчука [3, арк. 139]. 26 квітня 1938 р. пролунав вирок — розстріл і конфіскація всього особистого майна [3, арк. 165]. К. Я. Сліпко-Москальціва розстріляли 10 червня 1938 р. [3, арк. 172].

Кримінальна справа за звинуваченням Костянтина Яковича Сліпко-Москальціва була переглянута в Харківському обласному суді 13 червня 1938 р., а постанова Особливої Тройки УНКВД Харківської області від 26 травня 1938 р. відмінена за відсутністю складу злочину [2115, арк. 215]. Цього ж року, але трохи раніше, Військова Колегія Верховного Суду СРСР (1 лютого 1938 р.) провела перевірку архівно-кримінальної справи № 267310 за звинуваченням В. Ф. Седляра, М. Л. Бойчука, І. І. Падалки, скасувавши вирок 1937 р. [4, арк. 199]. Таким чином, були повернені чесні імена жертвам сталінських репресій, новаторам першої третини ХХ ст.: М. Бойчуку, В. Седляру, І. Падалці, К. Сліпко-Москальціву.

Висновки. Політизація в сфері культури наприкінці 1920–1930-х призвела до винищення талановитих художників і мистецтвознавців, що вболівали за самобутність українського мистецтва. Аналіз численних тогочасних публікацій, диспутів, настанов, іноді суперечливого характеру, допомагає реконструювати того-

часне художнє життя у всій складності становлення і розвитку радянського мистецтва довоєнного періоду. Виявлені архівні і літературні матеріали містять цікаву, а іноді — безцінну інформацію про діяльність кращх представників української культури першої третини ХХ ст.

Не зважаючи на наявність значної кількості наукових розвідок, реалізованих протягом останніх десятиріч, деякі аспекти вивчення українського мистецтва першої третини ХХ ст. вимагають подальших досліджень.

1. Архів УСНЕ України по Харківській області. — Спр. 014518. — Арк. 53.
2. Бланк, Довгаль, Фрадкін: Рецензія: Михайло Бойчук. Серія «Українське малярство». Видав. «Рух». Супровідний текст Сліпко-Москальцова. — 1930. 51 стор. // Критика. — 1931. — № 1. — С. 159–160.
3. Державний архів Харківської області (ДАХО), ф. Р-6452 (1938), оп. 2, спр. 2113.
4. ДАХО, Ф. Р-6452 (1958), оп. 2, спр. 2115.
5. До перебудови образотворчого фронту: Стенограми доповіді й виступів на першому пленумі Оргбюро Спілки Радянських художників і скульпторів УССР. 27.XI–2.XII.1933 / За ред. Є. Холостенка, М. Шапошнікова. — К., 1934.
6. Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук: Історія інститута / <http://undp.org.ua/ru/history>.
7. Криволапов М. О. Михайло Бойчук та його школа у художній критиці 1920-х років: До 85-річчя Української академії мистецтв (НАОМА) // Криволапов М. О. Про мистецтво та художню критику України ХХ ст.: Вибрані статті різних років. — К., 2006. — Кн. 1. — С. 119–139.
8. Криволапов М. О. Про соціальні та методологічні функції художньої критики // Криволапов М. О. Про мистецтво та художню критику України ХХ ст.... — С. 10–20.
9. Маньківська Р. В. Репресії серед музейних працівників в кінці 20–30-х рр. // З архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. — 1997. — № 1/2. — С. 263–271.
10. Сліпко-Москальців К. Нове західне мистецтво // Червоний шлях. — 1928. — № 4. — С. 189–201.
11. Сліпко-Москальців К. Всеукраїнська художня виставка // Червоний шлях. — 1928. — № 1. — С. 15–52.
12. Сліпко-Москальців К. Мистецькі угруповання СРСР на тлі сучасності // Червоний шлях. — 1927. — № 7–8. — С. 271–284.
13. Сліпко-Москальців К. Михайло Бойчук. — Х., 1930.
14. Сліпко-Москальців К. Радянський художник і мистецька спадщина // Червоний шлях. — 1928. — № 2. — С. 125–143.
15. Сліпко-Москальців К. Розвиток та перспективи графіки СРСР // Червоний шлях. — 1929. — № 1. — С. 219–233.
16. Соколюк Л. Д. Михайло Бойчук та його концепція розвитку українського мистецтва (перша третина ХХ ст.): Дис. ... д-ра мистецтвознав. — Х., 2004.
17. Художники України: Енциклопедичний довідник / Авт.-упоряд. М. Г. Лабинський. — К., 2006.

Анотація. В статті висвітлено життєвий шлях і науковий доробок мистецтвознавця К. Я. Сліпко-Москальцева, першого дослідника творчості самобутнього художника першої третини ХХ ст. — М. Бойчука. В тексті проаналізовано атмосферу, що склалась у мистецькому середовищі в умовах підпорядкування культури офіційному ідеологічному диктату та адміністративного втручання у творчий процес наприкінці 1920–1930-х.

Ключові слова: українська культура, художня критика, К. Сліпко-Москальців, публікації, монографія, «бойчукізм», тоталітаризм.

Аннотация. В статье воссоздается жизненный путь и научное наследие искусствоведа К. Я. Слипко-Москальцева, — первого исследователя творчества самобытного художника первой трети ХХ в., М. Бойчука. В тексте проанализирована атмосфера, сложившаяся в художественной среде в условиях подчинения культуры официальной идеологической диктатуре, а также административного вмешательства в творческий процесс, обычного в УССР конца 1920–1930-х.

Ключевые слова: украинская культура, художественная критика, К. Слипко-Москальцев, публикации, монография, «бойчукизм», тоталитаризм.

Summary. Article is devoted to life and scientific heritage of critic K. Ya. Slipko-Moskaltseva, the first researcher of the original artist of the first third of XX century. — M. Boychuk. Analyzed the atmosphere in an artistic environment in conditions of subordination culture to official ideological dictatorship, administrative interference in the creative process at the end of 1920–1930-s.

Keywords: Ukrainian culture, art criticism, K. Slipko-Moskaltsev, publication, monograph, Boychukism, totalitarianism.